

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 330.3; 338.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15236563>

**Розробка організаційно-економічного механізму управління стійким
розвитком сучасного виробничого підприємства**

Балашова Олена Віталіївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та
підприємництва, Донбаська державна машинобудівна академія,
м. Краматорськ-Тернопіль, Україна, <https://orcid.org/0009-0006-8928-2148>

Прийнято: 18.03.2025 | Опубліковано: 29.03.2025

***Анотація.** Розвиток української економіки має орієнтир на технологічний розвиток вітчизняного виробничого комплексу, що потребує розробки відповідних механізмів, які забезпечать сталий розвиток економіки промислових підприємств. Стабілізація виробничої діяльності пов'язана з управлінням ризиками. Оскільки довгострокове збереження конкурентної переваги в умовах нового технологічного устрою залежить не тільки від традиційної ресурсної бази, а й від розвитку соціального та людського капіталу, дослідники природно підвищують свою увагу до ризиків підприємства, пов'язаних з умовами праці працівників та впливом цих умов на економічні показники виробничої діяльності.*

Мета дослідження полягає у розробці організаційно-економічного механізму управління стійким розвитком підприємства на основі оцінки виробничого ризику. У статті вирішено наступні завдання: проведено аналіз підходів до визначення «стійкий розвиток підприємства»; дана оцінка впливу виробничого травматизму на показники стійкості підприємства; розроблено

систему управління стійким розвитком підприємства; сформульовано організаційно-економічний механізм управління стійким розвитком промислового підприємства.

В результаті стійкий розвиток підприємства визначається автором як проходження підприємства через кризу життєвого циклу з мінімальним розривом між плановою та фактичною характеристиками. Стійкість підприємства розглянута у чотирьох аспектах: економічному, соціальному, екологічному та інституційному. Визначено відповідні показники стійкості підприємства. Виділено складові збитків підприємства внаслідок виробничого травматизму, виконано розрахунок сумарних збитків на прикладі машинобудівного підприємства. Обґрунтовано авторське визначення ризику, пов'язаного зі шкідливими умовами праці працівників та виробничим травматизмом як виробничий ризик. Представлено поетапну систему управління стійким розвитком підприємства з урахуванням виробничого ризику. Розроблено організаційно-економічний механізм управління стійким розвитком підприємства з описом суб'єкта та об'єкта управління, мети, завдань, функцій, принципів, методів, інструментів, а також основних етапів його реалізації.

Реалізація організаційно-економічного механізму дозволить підприємству зміцнити свої позиції в умовах нестабільного зовнішнього середовища – в інституційному, економічному, соціальному та екологічному аспектах. Напрями подальших досліджень передбачаються у розробці економіко-математичної моделі автоматизованої системи управління стійким розвитком підприємства на основі оцінки виробничого ризику як інструменту описаного організаційно-економічного механізму.

Ключові слова: виробнича діяльність, система управління, показники стійкості підприємства, виробничий ризик

Development of an organizational and economic mechanism for managing the sustainable development of a current manufacturing enterprise

Olena Balashova

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance,
Banking and Entrepreneurship, Donbas State Machine-Building Academy,
Kramatorsk-Ternopil, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0006-8928-2148>

Abstract. *The development of the Ukrainian economy is guided by the technological development of the domestic production complex, which requires the development of appropriate mechanisms that will ensure the sustainable development of the economy of industrial enterprises. Stabilization of production activities is associated with risk management. Since the long-term preservation of competitive advantage in the conditions of the new technological system depends not only on the traditional resource base, but also on the development of social and human capital, researchers naturally increase their attention to the risks of the enterprise associated with the working conditions of employees and the impact of these conditions on the economic indicators of production activities.*

The purpose of the study is to develop an organizational and economic mechanism for managing the sustainable development of the enterprise based on the assessment of production risk. The following tasks are solved in the article: an analysis of approaches to the definition of "sustainable development of the enterprise" is carried out; an assessment of the impact of industrial injuries on the indicators of the sustainability of the enterprise is given; a system for managing the sustainable development of the enterprise is developed; an organizational and economic mechanism for managing the sustainable development of an industrial enterprise is formulated.

As a result, the author defines sustainable development of an enterprise as the passage of an enterprise through a life cycle crisis with a minimal gap between planned

and actual characteristics. The sustainability of an enterprise is considered in four aspects: economic, social, environmental and institutional. The corresponding indicators of the sustainability of an enterprise are determined. The components of the losses of the enterprise due to industrial injuries are highlighted, the calculation of total losses is performed using the example of a machine-building enterprise. The author's definition of the risk associated with harmful working conditions of employees and industrial injuries as an industrial risk is substantiated. A phased system of managing the sustainable development of an enterprise is presented, taking into account industrial risk. An organizational and economic mechanism for managing the sustainable development of an enterprise is developed with a description of the subject and object of management, goals, objectives, functions, principles, methods, tools, as well as the main stages of its implementation.

The implementation of the organizational and economic mechanism will allow the enterprise to strengthen its positions in an unstable external environment - in institutional, economic, social and environmental aspects. The directions of further research are envisaged in the development of an economic and mathematical model of an automated system for managing the sustainable development of an enterprise based on the assessment of production risk as a tool of the described organizational and economic mechanism.

Keywords: *production activity, management system, indicators of enterprise sustainability, production risk*

Постановка проблеми. Актуальні проблеми функціонування підприємств не можуть бути вирішені без створення механізму, що дозволяє ефективно керувати його стійким розвитком, включаючи не лише економічні показники, але й соціальні та екологічні: раціональне природокористування та ресурсозбереження, охорона праці та здоров'язбереження працівників, впровадження передових технологій та інноваційна активність. Для сучасного підприємства, як і раніше, ядром концепції стійкого розвитку є економічна

ефективність, а розвиток соціальної сфери, людський капітал – ключовим ресурсом конкурентної переваги.

У вітчизняній підприємницькій традиції поширений підхід, згідно з яким вплив шкідливих та небезпечних факторів виробничого середовища на здоров'я та працездатність працівника враховується як стаття витрат, необхідних для підтримання необхідного обсягу виробництва. Ризики, пов'язані з виробничим травматизмом працівників, розглядаються як «професійний» ризик – ризик витрат працівника через його професію, тоді як доцільно ці ризики розглядати як виробничі. Ключовим фактором в інноваційному розвитку економіки є людський капітал, залучення кадрів високої кваліфікації та створення комплексу умов для максимального розкриття їхнього трудового потенціалу. Незважаючи на підвищення автоматизації рутинної праці, відповідальність людини у виробничому процесі збільшується. Перед працівником ставляться завдання з оперативного прийняття рішень, що ґрунтуються на специфічних навичках та «професійній інтуїції», які не піддаються машинній алгоритмізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало дослідників всебічно розглядали вплив економічної та соціальної складової на загальний стан стійкості розвитку підприємства, а також інформаційно-аналітичне забезпечення оцінювання економічної стійкості виробничого підприємства в сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища їх діяльності.

Так Швець Ю. О. і Оніпко А. Д. акцентували свою увагу на визначенні впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на економічну стійкість функціонування підприємства та пропонували запровадження ефективного менеджменту в усіх його підрозділах для її зростання [1]. Згідно досліджень вченої Ковтун О.А. стає очевидним, що стійкість виробничого підприємства слабшає через зростання витрат для підприємства та суспільства у зв'язку з раптовим винятком працівника з виробничого процесу або зниженням його працездатності через професійне захворювання чи травму [2].

Ряд вчених, а саме Кравченко М.О. і Леонтовська М.А., Малярець Л.М. і Сабадаш Л.О. [3, 4] в своїх дослідженнях пропонують ввести в систему показників сталого розвитку підприємства показники професійного здоров'я та «здоров'язбереження» співробітників. При цьому підході вченими Шашиною М.В. і Мосійчуком Д.О. витрати підприємства на охорону праці та захист здоров'я співробітників розглядаються не стільки як видаткова частина бюджету, але як інвестиція у сталий розвиток підприємства [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на актуальність та важливість існуючої проблематики існування єдиного організаційно-економічного механізму управління стійким розвитком виробничого підприємства, аналіз наукової літератури виявив недостатню кількість досліджень, присвячених комплексному розгляду даного питання. Зокрема, бракує робіт, які б детально розкривали взаємозв'язок між оцінкою виробничого ризику та розробкою ефективного організаційно-економічного механізму управління стійким розвитком підприємства. Окрім того не розглядається такий механізм управління промисловим підприємством, який покликаний забезпечити стійкість підприємства в економічному, соціальному, екологічному та інституційному аспектах, у динаміці та в умовах невизначеності зовнішнього середовища.

Тому пропонуване дослідження має на меті заповнити ці недоліки та розробити відповідний організаційно-економічний механізм з поетапною системою управління стійким розвитком підприємства, представлену у вигляді системи взаємозалежних елементів, зокрема суб'єкта та об'єкта управління, функцій, принципів, методів і інструментів, і навіть ресурсів, контрагентів і об'єктів інституційного середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі вивчення сутності виробничого ризику, а також концепції та механізму забезпечення стійкого розвитку підприємства розробити організаційно-економічний механізм управління стійким розвитком промислового підприємства на основі оцінки

виробничого ризику.

Відповідно до поставленої мети в даному дослідженні стоять такі завдання:

- 1) аналіз визначення «стійкий розвиток підприємства»;
- 2) оцінка впливу виробничого травматизму на показники стійкості підприємства;
- 2) розробка системи управління стійким розвитком підприємства;
- 4) розробка організаційно-економічного механізму управління стійким розвитком промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Методологія дослідження.

Дослідження дефініції «стійкий розвиток підприємства». Концепція стійкого розвитку зародилася в період глобальних енергетичних криз 70-х років. XX століття, у період розвитку особливого напрямку економічної думки – «екостейт» (економічна стійкість держави). У 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища та розвитку було опубліковано доповідь «Наше спільне майбутнє», де «стійкий розвиток» було визначено як «розвиток, що задовольняє потреби сьогодення, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Це визначення закріплено сучасними міжнародними стандартами системи ISO у сфері менеджменту стійкого розвитку, як зазначила професор Меліхова Т. О. [6]. Спочатку концепція стійкого розвитку розглядалася лише у глобальному контексті, але пізніше була поширена на регіональний та організаційний рівні. У 1994 р. Дж. Елкінгтоном було введено поняття «корпоративної стійкості», засноване на трьох складових стійкого розвитку: екологічному, соціальному та економічному аспектах [7].

Сьогодні у науковому середовищі спостерігається двояке відношення до терміну «стійкий розвиток». Частина дослідників стверджує, що саме поняття парадоксальне, і оскільки розвиток будь-якої організаційної системи нелінійний, то він і нестійкий. Їхні опоненти, навпаки, вказують на той факт, що саме стійкість є необхідною передумовою розвитку соціально-економічної системи. Саме це суперечливе ставлення до терміну всебічно розглядали вчені Макух Т.,

Коробович Л. та Рубан В. [8]. Для більш точного розуміння тут варто привести міркування вчених Лазаренок Т. і Шолом І., що «термін «стійкий розвиток» є перекладом з англійської «sustainable development», де «sustainable» – це не лише «стійкий», а й «тривалий, безперервний, стабільний, збалансований, рівноважний» [9].

Вивченню сутності та змісту терміну «стійкий розвиток підприємства» присвячені роботи багатьох вітчизняних учених: Бондарєва Т.І., Гнатенко І.А., Ковтун О. Когут О.О., Козлова І.М., Коробович Л., Костіна О.М., Лазаренко Т., Макух Т., Манн Р., Оніпко А.Д., Рубан В., Скопенко Н.С., Швець Ю.О., Шолом І., Шрінян Л.В., Яковенко Я.Ю. та ін. Аналіз актуальних публікацій на тему стійкого розвитку промислових підприємств був проведений за трьома параметрами: 1) підходи до визначення поняття стійкого розвитку; 2) складові компоненти стійкості підприємства; 3) методологічний інструментарій оцінки стійкого розвитку підприємства.

1. Проведений автором аналіз підходів до визначення стійкого розвитку підприємства наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «Стойкий розвиток підприємства»

Підходи до визначення	Автори	Зміст підходу
1. Пріоритет «розвитку», динамічний підхід	Лазаренко Т, Шолом І. [9]; Бондарєва Т.І., Шрінян Л.В. [10]; Швець Ю. О., Оніпко А. Д. [1]	Єдиний процес, внаслідок якого спостерігається безперервне покращення основних економічних показників підприємства, підвищення ефективності використання майна та повне виконання всіх зобов'язань організації
2. Пріоритет «стійкості», статичний підхід	Яковенко Я.Ю. [11]; Скопенко Н.С., Когут О.О. [12]	Здатність до здійснення економічної діяльності в кожний окремий момент часу в умовах невизначеності впливів середовища, що обурюють, які порушують нормальне функціонування та розвиток підприємства
3. Пріоритет інноваційного сталого розвитку, синергетичний підхід	Манн Р. [13]; Макух Т., Коробович Л., Рубан В. [8]	Розвиток, за якого завдяки перманентному характеру інноваційної складової досягається збалансованість стану еколого-соціально-економічної системи (підприємства) у сьогоденні та збалансованість її розвитку в майбутньому
4. Стратегічний підхід, розробка	Гнатенко І. А. [14]; Костіна О.М., Козлова	Розвиток процесу якісних та кількісних змін при узгодженому використанні всіх наявних

механізму стійкого розвитку підприємства	I.M. [15]; Ковтун О. [2]	ресурсів, які консоліднують інноваційний потенціал та створюють умови для формування механізму забезпечення економічного зростання в рамках раціонального задоволення потреб суспільства
--	--------------------------	--

З погляду теорії організації, стійкість є системною властивістю підприємства як організації: вона, цитуючи Гнатенко І.А., «прагне відновити порушену рівновагу, компенсуючи зміни, що виникають під дією зовнішніх факторів» [14]. Для підприємства також справедливі й загальні закони організації, до яких належить закон розвитку: система «прагне досягти найбільшого сумарного потенціалу під час проходження всіх етапів життєвого циклу» [14].

Розвиток, таким чином, – це незворотна та спрямована зміна підприємства у процесі проходження ним життєвих циклів. Крива життєвого циклу підприємства зумовлює ті можливі стани, в яких воно може знаходитися в кожний момент у результаті свого функціонування та взаємодії із зовнішнім середовищем. Вплив факторів довкілля ініціюють відхилення від заданих показників розвитку, що зумовлює його перехід з одного стану в інший та зумовлює зміну вхідних та вихідних параметрів функціонування підприємства. Після адаптації підприємство зберігає стійку рівновагу.

Таким чином, дане авторське трактування дефініції стійкого розвитку підприємства – проходження підприємства по кривій життєвого циклу за мінімального розриву між заданими (плановими) та фактичними характеристиками за умови мінімізації витрат на забезпечення такого стійкого стану.

Стійке становище підприємства є передумовою його розвитку. Аналіз показників стійкості підприємства у динаміці за певний проміжок часу, наприклад, 3-5 років, дає змогу говорити про стійкість розвитку підприємства.

Як зазначалося раніше, екологічна, соціальна та економічна стабільність є стрижневими складовими елементами стійкості підприємства. Однак, у рамках

сучасного холістичного підходу при розгляді стійкості розвитку підприємства аналізу піддаються і культурні, і освітні, і інституційні аспекти – схема представлена на рис. 1.

Рис. 1. Складові стійкості підприємства

Джерело: складено автором за [5, 7].

2. Як зазначає проф. Л.М. Малярець, існує два важливі підходи до оцінки стійкого розвитку: «побудова системи показників і розрахунок агрегованого (інтегрального) показника» [4]. В основу першого підходу покладено систему індикаторів, що відображають окремі аспекти стійкого розвитку (економічні, соціальні, екологічні, інституційні). Переважна більшість дослідників розглядають ці групи показників, виділяючи деякі додаткові аспекти стійкості: ризикову стійкість [2], політичну стійкість [10], технологічну та виробничу [7], інноваційну [17]. Інституційний аспект у дослідженнях стійкого розвитку підприємств представлений слабо і зводиться, переважно, до вивчення ризиків довкілля організації [16]. Другий підхід до оцінки стійкого розвитку ґрунтується

на розрахунку одного агрегованого індикатора, що інтегрує в собі на основі математичного апарату три групи показників стійкості: економічних, соціальних та екологічних.

Авторський підхід до оцінки стійкого розвитку підприємства надано у табл. 2.

Таблиця 2

Складові стійкості підприємства

Показники	Умовне познач.	Рекомендоване значення
1. Економічна стійкість		
1.1. Фінансова стійкість		
Платоспроможність (коефіцієнти):		
– поточної ліквідності	$K_{пл}$	$K_{пл} \geq 2$
– забезпеченості власними коштами	$K_{звк}$	$K_{звк} \geq 1$
– абсолютної ліквідності	$K_{ал}$	$K_{ал} \geq 0,2-0,5$
– термінової ліквідності	$K_{мл}$	$K_{мл} \geq 0,1-0,2$
– проміжної ліквідності	$K_{прл}$	$K_{прл} \geq 0,7-1$
Ефективність використання майна (коефіцієнти):		
– автономії	$K_{авт}$	$K_{авт} \geq 0,5$
– чутливості	$K_{чутл}$	$K_{чутл} \leq 1$
– маневреності	$K_{маневр}$	$K_{маневр} \geq 0,5$
Рентабельність діяльності (коефіцієнти):		
– загальної рентабельності підприємства	$R_{заг}$	$R_{заг} \geq 15-20 \%$
– рентабельності власного капіталу	$R_{вк}$	$R_{вк} \geq 20 \%$
– рентабельності продажів	$R_{продаж}$	$R_{продаж} \geq 15-20 \%$
– рентабельності продукції	$R_{прод}$	$R_{прод} \geq 10 \%$
Ділова активність (коефіцієнти оборотності):		
– активів	$K_{обА}$	$K_{обА} \geq 2...5$
– необоротних активів	$K_{обНА}$	$K_{обНА} \geq 0,5$
– оборотних активів	$K_{обОА}$	$K_{обОА} \geq 3$
– дебіторської заборгованості	$K_{обДЗ}$	$K_{обДЗ} \geq 4,9$
– грошових коштів та цінних паперів	$K_{обГК}$	$K_{обГК} \geq 10, ..., 12$
– власного капіталу	$K_{обВК}$	$K_{обВК} \geq 1$
1.2 Маркетингова (ринкова) стійкість		
Темп зростання обсягу продажу	$K_{опродаж}$	$K_{опродаж} > 1$ (ланцюговий)
Еластичність попиту за ціною	$E_{цін}$	$E_{цін} \square 0$
Коефіцієнт оновлення продукції	$K_{опрод}$	$K_{опрод} = 0,3...0,7$
1.3 Виробнича стійкість		
Рівень автоматизації виробництва	$K_{авт}$	$K_{авт} \square 100 \%$
Ступінь охоплення робітників механізованою працею	$K_{охмех}$	$K_{охмех} \square 100 \%$
Рівень матеріаломісткості	$K_{ман}$	$K_{ман} < 1$; залежить від галузі
Рівень зарплатності	$K_{зп}$	$K_{зп} < 40 \%$
Коефіцієнт прогресивності обладнання	$K_{прог}$	$K_{прог} = 0,4...0,6$
Коефіцієнти оновлення та вибуття частини основних фондів	$K_{онов}, K_{виб}$	$K_{онов} > K_{виб}$
Коефіцієнт випередження зростання продуктивності праці в порівнянні зі зростанням середньої заробітної плати	$K_{випер}$	$K_{випер} \geq 1$
2. Соціальна стійкість		
Коефіцієнт стабільності (постійності) кадрів	$K_{стабкадр}$	$K_{стабкадр} \geq 0,9$
Відношення середньої зарплати на підприємстві до середньої зарплати по галузі	$K_{серзп}$	$K_{серзп} \geq 1$
Показник забезпечення норм умов праці	$K_{забпр}$	$K_{забпр} \geq 0,9$
Коефіцієнт заборгованості із зарплати	$K_{заборг}$	$K_{заборг} \square \square 0$
Питома вага персоналу високої кваліфікації загалом	$K_{квал}$	$K_{квал} > 0,35$
3. Екологічна стійкість		

Коефіцієнт ресурсозберігаючих технологій	<i>Крестех</i>	Встановлюються природоохоронними інститутами залежно від діяльності
Коефіцієнт забруднення довкілля	<i>Кзабруд</i>	
Коефіцієнт природоохоронних заходів	<i>Кохорзах</i>	
Коефіцієнт природоемності (питомі витрати природних ресурсів на кінцевий продукт)	<i>Кприр</i>	
4. Інституційна стійкість		
Частка податкових надходжень підприємству у загальних сумах податкових надходжень регіону	<i>Кподат</i>	$K_{подат} \geq 0,08$
Частка держзамовлення у загальному обсязі випуску	<i>Кдержзам</i>	$K_{держзам} \geq 0,15...0,2$
Індекс ринкової концентрації (індекс Херфіндаля-Хіршмана)	<i>Ікони</i>	$I_{кони} \in [100; 10000]$

Говорячи про інституційну стійкість, слід враховувати розмір (масштаб) підприємства та його можливості щодо контролю над ресурсами. Велике стратегічно значуще для держави підприємство, що займає домінуючу позицію в галузі, може не тільки адаптуватися до умов зовнішнього середовища, а й управляти ним, змушуючи інших учасників своєї мережі зв'язків пристосовуватися до власної структури та форм взаємодії. Крім того, підприємство з низьким рівнем технологічного розвитку, але яке відповідає пріоритетам державної промислової політики, може виявитися квазістійким – за рахунок інституційної ренти (навіть за неможливості генерувати інші види рент).

3. Методологічний інструментарій оцінки стійкого розвитку підприємства різних авторів включає системи бальних оцінок обраних факторів стійкого розвитку за групами показників («фінанси», «маркетинг», «внутрішні процеси», «зростання та розвиток» тощо), економіко-математичні методи (параметричний векторний функціональний граф, багатфакторні моделі розвитку та інші).

Вплив виробничого травматизму на показники стійкого розвитку підприємства. Подія, що спричинила виробничу травму, часто супроводжується значними економічними витратами, соціальними та екологічними наслідками (залежно від природи інциденту, галузі тощо). Структура шкоди від події, що спричинила виробничу травму, представлена в табл. 3.

Загальні збитки підприємства від події ($V_{заг}$), що спричинила виробничу травму, можуть виражені формулою (1):

$$V_{заг} = V_{пр} + V_{лнп} + V_{непр} + V_{се} + V_{еко} \quad (1)$$

Результат розрахунку збитків від виробничої травми на підприємстві машинобудівної промисловості представлений у табл. 4.

Таблиця 3

Структура шкоди підприємства від події, що спричинила виробничу травму

Категорія витрат	Складові показники	Умовне позначення
1. Прямі втрати (Впр)	- збитки від знищення основних фондів; - збитки від пошкодження основних фондів; - втрати товарно-матеріальних цінностей; - збитки від знищення або пошкодження основних фондів у власності третіх осіб	Взоф Впоф Втмц Вофто
2. Витрати на розслідування обставин та ліквідацію наслідків події (Влнп)	- витрати на розслідування обставин події; - витрати у зв'язку з ліквідацією наслідків подій; - витрати на відновлювальні роботи; - витрати на оплату понаднормових робіт	Вр Влікв Ввр Вопр
3. Непрямі витрати (Внепр)	- зарплата та умовно-постійні витрати за час простою; - недоотриманий прибуток за час простою; - збитки від сплати штрафів та пені; - недоотриманий прибуток третіх осіб; - втрати від вибуття трудових ресурсів	Взп Внприб Вш Внпто Ввибтр
4. Соціально-економічні витрати (Все)	- втрати у зв'язку із загибеллю та травмуванням персоналу; - втрати у зв'язку із загибеллю та травмуванням третіх осіб	Вгп; Втрп Вгто; Втрто
5. Екологічні збитки (Веко)	- збитки від забруднення атмосфери; - збитки від забруднення водних ресурсів; - збитки від забруднення ґрунту; - збитки від забруднення біологічних ресурсів; - збитки від засмічення території уламками	Взатм Взвод Взгр Взбіол Взтер

Джерело: складено автором на підставі «Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» (затв. КМ України від 15.02.2002 р. №175) та «Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» (затв. КМ України від 17.04.2019 р. №337)

Як видно з таблиці 4, витрати підприємства, пов'язані з виплатою допомоги з тимчасової непрацездатності у зв'язку з виробничою травмою, становлять не більше 5% всього збитку підприємства. Більше половини суми становлять витрати у зв'язку з ліквідацією основних фондів, 41% – непрямі витрати, у тому

числі недоотриманий прибуток за час простою. Зазначені витрати можуть істотно впливати на економічну стійкість підприємства.

Таблиця 4

Зведена таблиця розрахунку збитків від виробничої травми для підприємства

№ з/п	Категорія витрат	Сума, тис. грн.
1.	Прямі витрати	61 235,8
1.1.	збитки від знищення основних фондів	27 091,9
1.2.	збитки від пошкодження основних фондів	1 105, 9
1.3.	втрати товарно-матеріальних цінностей (втрати продукції)	33 038,0
2.	Витрати на розслідування обставин та ліквідацію наслідків події	941,8
2.1.	витрати на розслідування обставин події	400,0
2.2.	витрати у зв'язку з ліквідацією наслідків подій	541,8
3.	Непрямі витрати	48 078,9
3.1.	зарплата та умовно-постійні витрати за час простою (за 10 днів, вимушений простій 100 осіб)	2 090,3
3.2.	недоотриманий прибуток за час простою	45 988,6
4.	Соціально-економічні витрати	5 176,7
4.1.	втрати у зв'язку із загибеллю та травмуванням персоналу	5 131,7
4.2.	втрати у зв'язку із загибеллю та травмуванням третіх осіб	45,0
5.	Екологічні збитки	677,3
5.1.	збитки від забруднення атмосфери	677,3
Всього:		116 110,5

Джерело: власні розрахунки автора

Розрахунки показали, що, оскільки збитки від виробничої травми на підприємстві включаються організаціями до складу інших витрат бухгалтерського обліку та збільшують виробничу собівартість продукції на 0,1-32 %, це призводить до зниження рентабельності продукції $R_{прод}$ на 0,1-25 %. Аналогічні дані отримані в дослідженнях доц. Тарасова В.К., доц. Румянцева В.Р. і Куріс Ю.В., результати яких представлені у розділі «Управління безпекою праці на промислових підприємствах як умова сталого розвитку України» колективної монографії [6]. При еластичному попиті $E_{цін} \rightarrow \infty$ та значення індексу ринкової концентрації $I_{конц} < 1000$ підприємство обмежене у зміні ціни продукції та відновленні, а таким чином, планового рівня рентабельності, що знижує його фінансову стійкість.

Система управління стійким розвитком промислового підприємства, спроектована автором та представлена на рис. 2.

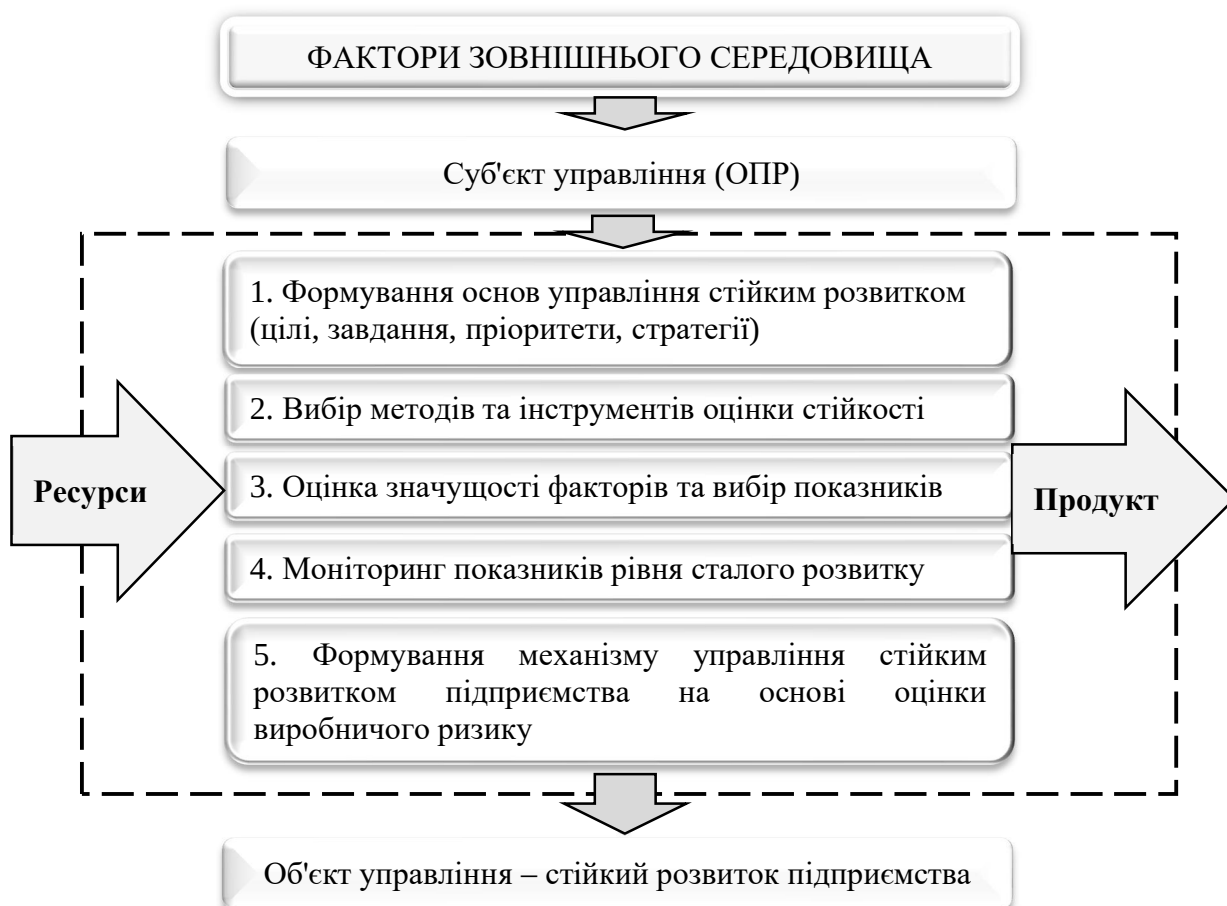

Рис. 2. Модель системи управління стійким розвитком підприємства

Джерело: власна розробка автора

Дана система управління стійким розвитком промислового підприємства складається з п'яти послідовно виконуваних етапів:

1. Аналіз економічних (соціальних, екологічних) показників діяльності підприємства з подальшим коригуванням стратегічних завдань, принципів, функцій, методів та інструментів його управління. На цьому етапі закладаються основи управління стійким розвитком підприємства.
2. Визначення методичного інструментарію, необхідного для визначення

стійкого розвитку підприємства.

3. Визначення ключових можливостей та загроз у ході аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів, вибір показників стійкого розвитку підприємства, оцінка їхньої значущості у загальному інтегрованому показнику стійкого розвитку, аналіз потенціалу стійкого розвитку підприємства.

4. Контроль обраних показників стійкого розвитку підприємства (економічних, соціальних, екологічних).

5. Розробка механізму управління стійким розвитком підприємства з метою покращення (стабілізації) вибраних показників. Системи управління стійким розвитком підприємства з урахуванням оцінки виробничого ризику включають заходи двох груп:

- створення резервів (фінансових, резервних потужностей тощо) для компенсації неминучого несприятливого впливу на виробничий процес шкідливого виробничого фактору;
- організація низки специфічних заходів для усунення наслідків реалізації виробничого ризику (виробничий травматизм та псування майна, несприятливий психологічний клімат, демотивація персоналу, зниження продуктивності праці тощо).

Результати. Розробка організаційно-економічного механізму управління стійким розвитком промислового підприємства. «Економічний механізм», згідно з визначенням, сформованим у науковому дослідженні Макух Т., Коробович Л. і Рубан В., «сукупність методів та засобів впливу на економічні процеси з метою їх регулювання» [8]. Завдання механізму, з одного боку, полягає у прогнозуванні та запобіганні загрозам втрати стійкості, а, з іншого боку, – у спроможності підприємства оперативно набути стійкості знову, якщо ризикова подія таки настала.

Організаційно-економічний механізм являє собою сукупність правил впливу суб'єкта управління на об'єкт з метою забезпечення його (об'єкта) безперервного стійкого розвитку з використанням системи взаємопов'язаних

елементів, правил перетворення та виведення вхідних та вихідних змінних, принципів застосування прикладних функцій, методів та інструментів, технологій та усталених практик.

Автором розроблено організаційно-економічний механізм управління стійким розвитком промислового підприємства, який представлений на рис. 3.

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм управління стійким розвитком підприємства

Джерело: власна розробка автора

Системні характеристики організаційно-економічного механізму обумовлені присутністю у його складі: цілей, завдань та функцій; взаємопов'язаних елементів, що визначають його внутрішню структуру; ресурсів; інструментів впливу (організаційних та економічних); зовнішніх зв'язків з іншими процесами та механізмами.

Об'єктом управління є стійкий розвиток підприємства за основними аспектами стійкості: економічного, соціального, екологічного та інституційного. Суб'єктом управління є менеджмент підприємства (особа, яка приймає рішення – ОПР).

Мета створення організаційно-економічного механізму управління стійким розвитком підприємства є забезпечення його стійкості в економічному, соціальному, екологічному та інституційному аспектах у динаміці в умовах невизначеності зовнішнього середовища.

Завданнями функціонування організаційно-економічного механізму управління стійким розвитком підприємства є:

- підтримка існуючих та створення нових сприятливих умов для забезпечення стійкого зростання показників ефективності економічної діяльності;
- підвищення соціальної стійкості підприємства: забезпечення безпечних умов праці робітникам, підвищення продуктивності праці та мотивації персоналу;
- підвищення екологічної стійкості підприємства: мінімізація шкідливого впливу на довкілля (зниження шкідливих викидів у довкілля, ресурсозбереження);
- підвищення інституційної стійкості підприємства, розширення адаптивних властивостей до змін факторів довкілля.

Як засіб впливу організаційно-економічного механізму на процес управління стійким розвитком підприємства в контексті даного дослідження розглядається система оцінки та страхування виробничого ризику на підприємстві. Принципи, функції, методи, інструменти та поетапний опис організаційно-економічного

механізму управління стійким розвитком підприємства представлені на схемі рис. 3.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження автором отримано такі результати.

1) Дано авторське трактування дефініції стійкий розвиток підприємства – проходження підприємства по кривій життєвого циклу за мінімального розриву між заданими (плановими) та фактичними характеристиками за умови мінімальних витрат на забезпечення такого стійкого стану. Стійкість підприємства – це чинник розвитку. Підприємство розвивається за умови забезпечення стійкості, інакше воно не зможе подолати чергову кризу (відхилення від стійкого розвитку). Визначено показники стійкості підприємства: економічної, соціальної та екологічної.

2) Обґрунтовано авторське визначення ризику, пов'язаного зі шкідливими умовами праці робітників та виробничим травматизмом, як виробничий ризик з акцентом на ризик можливих втрат підприємства та погіршення показників економічної, соціальної та екологічної стійкості підприємства.

3) Розроблено поетапну систему управління стійким розвитком підприємства, представлену у вигляді системи взаємозалежних елементів, зокрема суб'єкта та об'єкта управління, функцій, принципів, методів і інструментів, і навіть ресурсів, контрагентів і об'єктів інституційного середовища, взаємозалежних і визначальних механізм управління підприємства з його стійкого розвитку.

4) Розроблено організаційно-економічний механізм управління стійким розвитком підприємства, покликаний забезпечити стійкість підприємства в економічному, соціальному, екологічному та інституційному аспектах, у динаміці та в умовах невизначеності зовнішнього середовища.

Напрями подальших досліджень бачаться у розробці економіко-математичної моделі автоматизованої системи управління стійким розвитком підприємства на

основі оцінки виробничого ризику як інструменту описаного організаційно-економічного механізму.

Список використаних джерел

1. Швець Ю. О., Оніпко А. Д. Вплив соціальної складової на стійкість розвитку промислових підприємств. *Економічний простір*. 2019. №145. С. 195-207. DOI: <https://doi.org/10.30838/P.ES.2224.280519.195.504> (дата звернення: 05.10.2024)
2. Ковтун О. Підходи до класифікації ризиків стійкого розвитку підприємств. *Трансформаційна економіка*. 2024. №3 (08). С 79-82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-8-11> (дата звернення: 12.10.2024)
3. Кравченко М.О., Леонтовська М.А. Підходи до оцінювання фінансової стійкості інноваційно-активних підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. №24. С. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.24.2022.274831> (дата звернення: 08.11.2024)
4. Малярець Л. М., Сабадаш Л.О. Оцінювання економічної стійкості промислового підприємства в сучасних умовах. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2019. Т. 24. Вип. 3 (76). С. 113-119. URI: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/22267> (дата звернення: 22.11.2024)
5. Шашина М.В., Мосійчук Д.О. Параметричні характеристики сталого розвитку підприємства. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2022. №3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.3.2> (дата звернення: 06.12.2024)
6. Управління сталим розвитком промислового підприємства: теорія і практика: кол. монографія / за ред.: В. Г. Воронкової, Н. Г. Метеленко. Запоріжжя: Гельветика, 2021. 588 с. URI: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5219> (дата звернення: 20.12.2024)

7. Харченко Ю. А. Моделювання фінансової стійкості промислового підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 36. С. 199-207.: URL <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000995466> (дата звернення: 18.01.2025)
8. Макух Т., Коробович Л., Рубан В. Стійкість як механізм забезпечення сталого розвитку підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023/ №18. С. 122-127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.13> (дата звернення: 24.01.2025)
9. Лазаренко Т, Шолом І. Теоретичні засади концепції управління стійким розвитком підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2020. №6 (67). С. 175-184. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.06.175 (дата звернення: 24.01.2025)
10. Бондарєва Т.І., Шрінян Л.В. Управління фінансовою стійкістю підприємства. *Причорноморські економічні студії. Економіка та управління підприємствами*. 2018. Вип. 35. Ч. 2. С. 85-90. URI: http://www.bses.in.ua/journals/2018/35_2_2018/18.pdf (дата звернення: 31.01.2025)
11. Яковенко Я.Ю. Концепція управління стійким розвитком підприємств. *Вісник ХДУ Серія Економічні науки*. 2019. №36. С. 75-81. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2019-36-13> (дата звернення: 31.01.2025)
12. Скопенко Н.С., Когут О.О. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення стійкого розвитку підприємств в сучасних умовах. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2022. № 1. С. DOI: [10.32702/2307-2105-2022.1.5](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.5) (дата звернення: 07.02.2025)
13. Манн Р. Впровадження інновацій у виробництво для стійкого розвитку промислових підприємств. *Економіка і організація управління*. 2023. №2 (50). С. 14-22. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.2>. (дата звернення: 07.02.2025)

14. Гнатенко І. А. Моделювання сценаріїв стійкого розвитку підприємств в умовах глобалізації та діджиталізації: управлінський аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 20–25. DOI: [10.32702/2306-6814.2021.16.20](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.16.20) (дата звернення: 21.02.2025)
15. Костіна О.М., Козлова І.М. Стратегічні аспекти забезпечення стійкого розвитку промислових підприємств. *Вчені записи Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2019. Т. 30 (69). №3. С. 90-96. URI: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_3/17.pdf (дата звернення: 21.02.2025)
16. Тушевська Т.В. Стійкий розвиток підприємства з позиції соціальної та економічної ефективності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). № 3. С. 97-102. URI: <https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/archive?layout=edit&id=28> (дата звернення: 31.01.2025)
17. Олімпієва Ю.І. Забезпечення функціональної стійкості виробничих процесів промислових підприємств на основі нейрорадаптивної системи. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2024. №3. С. 46-54. DOI: <https://doi.org/10.26906/SUNZ.2024.3.046> (дата звернення: 28.02.2025)